

1 Konfucius a etika

Konfucius byl čínský filosof, který žil 551–479 před naším letopočtem. Jeho učení ovlivnilo životy většiny Číňanů, a to i v dobách, kdy nebylo oficiálně přijímáno vládnoucí vrstvou. Konfucianismus má co nabídnout i dnešním Evropanům. Konfuciovo učení má povahu rad¹ do života – přísně hierarchizovaný soubor pravidel, jejichž dodržování je etické.

Následuje několik jeho výroků, které jsou významné z hlediska etiky:

„Když jsi přišel na svět, plakal jsi a všichni se radovali. Žij tak, aby všichni plakali, až ho budeš opouštět.“

„I když lidé nevědí, co je dobro, mají ho v sobě.“

„Pracuj na tom, aby se tvé myšlenky očistily. Nebudeš-li mít špatné myšlenky, nebudeš ani konat špatné skutky.“

„Kořenem všeho zla je nedostatek poznání.“

„Přirozeností jsme si blízcí, návyky se od sebe vzdalujeme.“

„Ptali se mě co si myslím o rčení ‚Oplat' nepřátelství laskavostí.‘ Řekl jsem: ‚A jak byste potom oplatili laskavost?‘ Oplaťte laskavost laskavostí a nepřátelství spravedlností.“

„Čeho chceš dosáhnout sám, k tomu dopomáhej druhým.“ a „Co sám nechceš, nečiň druhým.“

Ve svých radách vyzdvihuje skromnost, sebeovládání, věrnost a další ctnosti, klade důraz na budování společnosti a její hierarchie. Jeho učení je výchovné a státoporné. Předpokládá, že lidé jsou ve své podstatě dobří a i když mohou být během života zkaženi, někde uvnitř nich stále vězí dobro a je možná jejich náprava.

Jeho postoj ke zlu je v zásadě jiný než postoj křesťanský (viz Ježíšovo „nastavit druhou tvář“), přesto Konfucius nenabádá ke mstě ale ke spravedlnosti. V souvislosti s tím lze zmínit i jiný jeho výrok „Muž by neměl žít pod stejným nebem jako vrah jeho otce.“

¹viz Konfucius: Rozpravy. Mladá fronta, Praha 1995. ISBN 80-204-0295-0.

2 Autonomní morálka?

Podle Kanta² se morálka dělí na autonomní a heteronomní. Autonomní morálka, to jsou mravní principy, které si člověk utváří sám, člověk si sám klade mravní zákony (viz jeho kategorický imperativ). Vedle toho heteronomní morálku znamená, že mravní normy, jsou dány zvenčí nějakou vyšší autoritou (Bohem nebo panovníkem). Kantův kategorický imperativ zní:

„Jednej jen podle té maximy, o níž můžeš zároveň chtít,³ aby se stala obecným zákonem.“

Už dávno před Kantem přišli jiní s podobným názorem – viz například Evangelium svatého Matouše, které říká: „Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jednejte s nimi.“ Podobně se též vyjádřil Karel Havlíček Borovský: „Co sám nerad, nečiň jinému!“ žáku pravil kantor kdesi, třepaje ho za pačesy.“⁴ a také „Slovem, konstitucí jest jen provedení ve státu známé oné a věčné zásady všeho práva i vsí spravedlivosti: ,čeho sobě nechceš, jinému nečiň.““ A konečně také výše zmíněný Konfuciusův výrok.

Autonomní morálka vylučuje situaci, kdy nějaká zlá vyšší autorita vnutí lidem špatné etické normy a podmaní si tak celou společnost.

Z pohledu jednotlivce se zdá být autonomní morálka velice lákavá, protože mu umožňuje, aby si sám určil vlastní etické normy a sám si určil, co je dobré a co špatné. Uveďme si příklad:

Předpokládejme, že existuje sprejer, který se řídí Kantovým kategorickým imperativem. Maluje na domy jiných lidí. Protože by ale ani jemu nevadilo, kdyby ostatní malovali na jeho dům (protože se mu to líbí), a dokonce by si přál (chtěl), aby se to stalo normou, je jeho chování zcela v souladu s kategorickým imperativem. Neodporuje dokonce ani radě „Co sám nechceš, nečiň druhým.“

Na tomto příkladu je vidět, že ani důsledné dodržování kategorického imperativu nemusí zaručit spokojené a mírové soužití lidí. Je na místě si položit otázku, k čemu etické normy potřebujeme, a to nám i ukáže cestu, jak by tyto normy měly vypadat.

Lidé žijí ve společnosti proto, že chtějí, proto, že je to pro ně výhodné (dělba práce, společenské potřeby...). Aby mohli žít ve vzájemném souladu a míru, jsou potřeba normy a mantinely jejich chování. Kromě tvrdých právních norem jsou potřeba i měkké etické normy. Smyslem existence těchto pravidel je tedy spokojené soužití lidí. A proto je potřeba, aby všichni členové společnosti (např. jednoho státu) uznávali podobné etické hodnoty a normy.

Kdežto autonomní morálka umožňuje existenci vzájemně neslučitelných (nekompatibilních) norem různých lidí. Dodržování Kantova kategorického imperativu tedy není postačující podmínkou pro harmonické soužití lidí.

²Immanuel Kant žil 1724–1804 v Královci

³Můžeme se setkat i s jiným překladem: „Jednej tak, aby maxima tvé vůle mohla vždy platit, jako princip všeobecného zákonodárství.“ V něm ale chybí důležité slovo „chtít.“

⁴Epigram Verba docent, exempla trahunt

Kantův kategorický imperativ lze obhájit dvěma způsoby:

- Zobecněním – nahrazením konkrétního „čmárání na dům“ (viz příklad výše) obecnějším „škodit.“ Náš sprejer z příkladu by pak nemohl sprejovat, protože by věděl, že tak škodí ostatním lidem, a rozhodně by si nepřál, aby oni škodili jemu.
- Předpokladem, že ona „autonomní“ mravní pravidla každého člověka nejsou tak úplně „autonomní“, ale že vznikla v souvislosti života ve společnosti a byla ovlivněna ostatními lidmi. A právě proto budou tyto „autonomní“ normy slučitelné, protože vznikají spolupůsobením všech lidí ve společnosti a jsou tak z významné části společné.

K prvnímu způsobu může někdo namítnout, že: „je problém s definováním slova ‚škodit.‘ Je totiž otázkou, jestli škodím zloději, pokud se nenechám okrást. Tím ho totiž zbavím jeho potěšení z kradení a také mu neumožním získat svůj majetek – zloděj je na tom tedy hůř, než kdybych nic nedělal. Moje činnost ho tedy poškodila?“

Druhý způsob neobstojí, pokud se někdo výrazně odchýlí od většinových norem a hodnot, ať už nějakou vrozenou deviací nebo úmyslným zneužitím autonomní morálky.

Narozdíl od Kanta není Konfuciovův výrok „Co sám nechceš, nečiň druhým.“ stěžejním bodem jeho etiky, ale je součástí rozsáhlého systému rad a doporučení. Tento systém může dohromady sloužit jako společná etická norma.

3 Závěr

Přestože se rada⁵ ve smyslu „co sám nerad nečiň druhým“ může zdát příliš nepřesná až nedostatečná, je to to nejlepší, co máme, pokud chceme vyjádřit nějaký obecně platný etický zákon v jedné větě.

František Kučera

8. ledna 2007

⁵Nebo Kantův kategorický imperativ